

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פְּרֻשַׁת הַשְּׁבוּעַ תְּצוּוּה תשפ"ד

זהב, כסף ואבנים טובות - שפתי דעת, התקרבות אל הקב"ה (חלק ב')
הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

"יש זהב וְרַב פְּנִינִים וְכֹלֵי יָקָר שְׁפֹתֵי דַעַת" (משלי כ, טו).

התיתכן הצבת הזָהָב מול הדַעַת? פסוק זה מאתגר את היהודי המאמין וההוגה בתורה. המדרש נענה לאתגר, ומציב בשתי קצות המשוואה את העם והנשיאים, שבנדיבות ליבם הביאו את כל החומרים היקרים לבנין המשכן, ומולם את משה רבנו המשתמש בשפתיו ובכח דיבורו, כדי לקרב את ישראל לאביהם שבשמים. וז"ל: "וְכֹלֵי יָקָר שְׁפֹתֵי דַעַת", לפי שנפשו של משה היתה עגומה עליו, אמר (משה): הכל הביאו נדבתו של משכן ואני לא הבאתי, אמר לו הקדוש ברוך הוא: חיך שדיבורך חביב עלי מכל אילו. תדע לך שהוא כן, שמכולם לא קרא הדיבור אלא למשה, דכתיב: "וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה" (ויקרא א, א) (ויקרא רבה פרשת ויקרא פרשה א [ו]).

הוכחנו בדברינו לפרשת תרומה תשפ"ד כי הביטוי דַעַת, כבר מהופעתו הראשונה בתורה, משמעותו קירבה גמורה. קירבה, שכאשר היא מופיעה בקדושה ובטהרה, הופכת לסמל ודימוי לקירבה בין כנסת ישראל וקודשא בריך הוא.

שפתי של משה רבנו ויכולת הדיבור שלו, אכן תופסים מקום מרכזי במעמד המכוון ליד הסנה הבווער, שהנושא המרכזי בו הוא גאולת ישראל, או במילים אחרות, החתונה בין השכינה וכנסת ישראל (הקידושין בקבלת התורה והכניסה לחופה בכניסה לארץ ישראל). משה העניו טוען: "לא איש דְּבָרִים אָנֹכִי... כי כְּבֹד פֶּה וְכֹבֵד לְשׁוֹן אָנֹכִי" (שמות ד, י). עוד קודם לכן טען: "וְאַנִּי עֶרְל שְׁפָתַי" (שם ו, יב). הקב"ה ענה לו "מִי שֶׁם פֶּה לְאָדָם... וְעֵתָה לְךָ וְאַנֹכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ" (שם, ד, א-ב). משמעות תשובתו של הקב"ה היא מדהימה – 'פיך הוא פי'. ההבנה הזו מודגשת שוב גם לאחר חטא העגל. "וְדַבֵּר יִקְרָא אֶל מֹשֶׁה פְּנִים אֶל פְּנִים" (שם לג, יא) אין לך קירבה גדולה מזו. כאשר אהרון ומרים ראו עצמם שווים למשה, הקב"ה העמיד את משה במקום אחר "פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ" (במדבר יב, ח). אם כך, הביטוי שְׁפֹתֵי דַעַת מקבל משמעות מיוחדת במינה. לכן, אין זה פלא כי המשורר ברוך קדשו בוחר להשתמש במינוח זה ובמילים אלה כדי לפתוח את מגילת שיר השירים, ולהדגיש את הקירבה בין עם ישראל לאלקיו, בין הדוד לרעייה, בין כנסת ישראל לקודשא בריך הוא: "יִשְׁקֵנִי מִנְּשִׁיכוֹת פִּיהוּ" (א, ב).

תפקידו של המשכן ואחריו המקדש הוא להוות מצע לקירבה בין הדודים, ותפקיד הכהנים הוא להבטיח זאת. הכתוב מדגיש תפקידים אלה במילים האחרונות של הנבואה לפני הסתלקותה: "כִּי שְׁפֹתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת" (מלאכי ב, ז). לא תמיד היה זה המצב! בסוף ימי משכן/מקדש שילה מתוארת סיטואציה הפוכה. הנביא הושע מתאר את אשר אירע שם בימי בני עלי: "נִדְמּוּ עַמִּי מִבְּלֵי הַדַעַת כִּי אֶתֶּה הַדַעַת מְאֹסֶת וְאֶמְאָסֶךָ מִפֶּה לִי וְתִשְׁפַח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ אֲשַׁפַח בְּנִיךָ גַם אֲנִי: כָּרַפְס כֶּן חָטְאוּ לִי כְבוֹדִם בְּקִלּוֹן אֲמִיר: חֲטָאת עַמִּי יֵאָכְלוּ וְאֶל עֲוֹנֵם יִשְׁאוּ נַפְשׁוֹ" (ד, ו-ח). הנביא הושע כמנהגו, מוכיח את בני דורו באמצעות הביקורת על מה שהתרחש במשכן שילה, שנים רבות קודם לכן. בני עלי הפכו את עבודת ד' במשכן/מקדש שילה ל"קידום לחפור בו", כדי לשפר את מצבם הכלכלי ולצבירת זהב, כסף ואבנים יקרות. הם מאסו בְּדַעַת והעדיפו את הַזָּהָב. הם עודדו חטאים שחייבו הבאת קרבנות וכך העצימו את הכנסותיהם. הקורבן יכול היה להיות אמצעי לקירוב, לחיבור בין האדם ובין בוראו, ובני עלי הרחיקו, גם באמצעות את השכינה משם. לכן המקום חרב. לכן הכהנים לא קיבלו נבואה, ולא יכלו להביא את דבר ד' אל העם: "וְדַבֵּר יִקְרָא הָיָה יָקָר בְּיָמֵם הָהֵם אֵין תְּזוֹן נִפְרָץ" (שמו"א ג, א). התוצאה לא איחרה לבוא, הקב"ה מאס בהם "...וַיִּמָּאֵס מְאֹד לִי... וַיִּטַּשׁ מִשְׁכַּן שְׁלוֹ... וַיִּבְנֶה לָתוֹת הַתְּעֵבֵר... וַיִּמָּאֵס בְּאֶהֱל יוֹסֵף... (תהילים עח, נט - סז). בשבוע הבא, בע"ה, נמשיך להעמיק בהבנת הביטוי שְׁפֹתֵי דַעַת.

דווקא בימים אלה, כשאנו קוראים את פרשיות בניין המשכן ובטבורן חטא עגל הזהב, עלינו להזכיר לעצמנו את תפקיד המשכן ומה תפקידים העיקרי של כלי הקודש.

נאחל לעם ישראל כי באמצעות אחדות, מכל הבחינות (ולא מן השפה ולחוץ), נזכה להתקרב אל אבינו שבשמים - צור ישראל דודנו וגואלנו, בבחינת אני לדודי ודודי לי (זה קורה גם באדר).

(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב)

לְעִילּוֹי זְשֵׁמַת

לע"י הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א	פרופ' ישראל אהרוני י"ד בכסלו תשפ"ג	הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב
ר' שמואל וגבי רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	מר שמואל וגבי אסתר שמש י"ז בסיון / כ' באב
צפורה בת יונה דונייר ע"ה נלב"ע י"ב אדר א'	מר יצחק טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	ר' מאיר וגבי שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב אשר וגבי סוזן וסרטיל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
חיים לייב בן מיכאל קרייסל ב' בשבט	מר זליג וגבי שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	מר זליג וגבי שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טויע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט
מר אלישע בן רבקה וגבי שושנה בת שרה	מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב	מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב	גב' מירה קושיצקי נלב"ע כ"ב בסיון תשפ"ג	גב' ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב

ארץ חמדה, ע"ר Eretz Hemdah

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 Bruriya St., Jerusalem

Tel: 02-5371485 info@eretzhemdah.org WWW.ERETZHEMDAH.ORG

חֲמַדַּת הַשַּׁבָּת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

כתיבה חלקית

בשבוע שעבר התחלנו ללמוד על מלאכת 'כותב'.

בגמרא (מסכת שבת דף קג ע"א) בוחנים את ההבדל בין ניסוחי חובת החטאת בפרק ד בספר ויקרא. בפסוק אחד נאמר "ועשה אחת מכל מצוות ה' אשר לא תעשינה", אך בתחילת הפרק נאמר "ועשה מאחת". הגמרא מבינה שמצד אחד צריכים לעבור על איסור שלם בכדי להתחייב חטאת. מצד שני, "מאחת" רומז שגם מעבר על חלק מאיסור עשוי לחייב חטאת. נניח שאדם סורג כפפה. האם הוא התחייב על סריגת הכפפה כולה בלבד? הגמרא לומדת מ"מאחת" שהוא מתחייב אם סרג חלק מהכפפה, אך החלק צריך להיות משמעותי.

באותו אופן הגמרא אומרת שאם אדם כותב אות אחת, אין לזה משמעות. אך כתיבת שתי אותיות שמייצרות מילה שלמה היא וודאי מלאכת כותב. מהו החידוש הנלמד מהפסוק? הגמרא מסיקה שהחידוש יהיה שאדם יתחייב בהתקיים שלושה תנאים: א. הוא כתב שתי אותיות שהוא מתכוון לכתוב. ב. האותיות הן חלק ממילה שלמה. ג. לאותיות יש משמעות בפני עצמן.

לכאורה היחס בין התנאים הללו מפתיע. נניח שאדם רוצה לכתוב "בצלאל". הוא כותב את האותיות "בצ" ועוצר. הוא התכוון לכתוב את האותיות הללו. הן חלק מהמילה שהוא מתכוון לכתוב. אך אין ל"בצ" משמעות, ולכן הוא פטור לעומת זאת, אילו היה מבקש לכתוב "נחור" והיה כותב "נח", הוא היה מתחייב, מכיוון שלאותיות "נח" יש משמעות. אך הוא לא רצה לכתוב "נח", הוא רצה לכתוב "נחור"! זה לא מדויק. הוא רצה לכתוב "נח", ולהמשיך את האותיות "ור". אם כך, הוא כתב את שתי האותיות שהוא רצה לכתוב. הן לא נחשבות חלקיות, מכיוון שהן נושאות משמעות, למרות שזו לא הייתה המשמעות שהוא התכוון להעביר. אדם שיראה את שכתב עשוי להתבלבל ולחשוב שהוא מתכוון למסור את השדר "נח". כאמור, שילוב התנאים מפתיע.

דיון מקביל יש בהקשר של נוטריקון (ראשי תיבות, או אות הרומזת למשמעות מסוימת. כגון כתיבת האות ר' במקום "רבי" שבת פרק יב משנה ה). רבי יהושע בן בתירא אומר שמתחייבים על כתיבת אות אחת שהיא נוטריקון. חכמים חולקים. הרמב"ם אומר שלפי רבי יהושע בן בתירא, כל מטרת הכתיבה היא להעביר מסר. התנאי של כתיבת שתי אותיות מבוסס על כך שבדרך כלל כתיבת אות אחת היא חסרת משמעות בפני עצמה. אך אם יש משמעות ברורה לאות אחת – חייב. חכמים חולקים ואומרים שבכל זאת יש תנאי בסיסי, של כתיבת שתי אותיות המעבירות מסר. אין די במסר ללא כתיבת שתי האותיות, שהרי אין חיוב על מסירת מסר ללא כתיבה. אם כך, הכתיבה היא הבעייתית, לא המסר בלבד. נחמד: איסור כתיבה הוא האיסור ליצור מסר כתוב. אם יש רמיזה, הכותב לא העביר את המסר, אלא רק רמז אליו. גם אם כולם מבינים את המשמעות, בסופו של דבר לא הכותב יצר את המסר, אלא ההבנה שלנו, המרחיבה את האות האחת לאותיות הרבה ולמשמעות. אך את זה עושים הקוראים, לא הכותב, ואין לחייב על כך.

תובנה זו מתחדדת בשיטת בעלי התוספות. בעלי התוספות מבארים את המחלוקת כך: נניח שהראב"ד היה כותב א"א בשבת. אנו יודעים שהראב"ד כותב את האות הכפולה הזאת בראשי תיבות במשמעות "אמר אברהם". יש כאן אות אחת, הכתובה פעמיים. אין לאות הזאת משמעות באופן כפול כזה, ואין כאן כתיבה של שתי אותיות שונות. הקורא מייצר את המסר מתוך אות אחת הכתובה פעמיים, ולכן חכמים אומרים שהוא פטור. רבי יהושע בן בתירא אומר שבסופו של דבר, נכתבו כאן שתי אותיות, והועבר מסר, ולכן הכותב חייב. ברם, בהמשך הגמרא שם (קד ע"ב) נאמר שחייבים על כתיבת אות אחת המשלימה כתיבת ספר.

אם נחבר את זה ללימוד בגמרא בו פתחנו, יתכן ונכון לפרש כך:

"ועשה אחת" משמעו שאדם עשה פעולה שלמה. כתב ספר. לכן מתחייבים על כתיבת ספר. בין אם זה נעשה בכתיבת אותיות רבות או בכתיבת אות אחת בלבד. אך ישנו פסוק נוסף, "מאחת". ממנו אנו למדים שמתחייבים על כתיבה חלקית. עד כמה הכתיבה יכולה להיות חלקית? הכתיבה החלקית ביותר הדומה לכתיבת ספר היא כתיבת שתי אותיות, מכיוון שלכתיבת אות אחת אין משמעות עצמית. לכן, אחרי שהרחבנו את החיוב מכתבת ספר שלם לכתיבה "מאחת", משהו חלקי, אנו מגיעים לכתיבת שתי אותיות הנושאות משמעות, אותן אנחנו מבקשים לכתוב. מכאן הגמרא מעתיקה את ההרחבה הזאת מכתבת הספר כולו, לכתיבת חלק מהספר, לכתיבת חלק ממילה. אך התנאי שלחלק המילה שכתבנו תהיה משמעות עומדת בעינה. וכך חז"ל למדו להרחיב מחיוב על כתיבת ספר שלם, לכתיבת שתי אותיות הנושאות משמעות, גם אם הן חלק ממילה ארוכה יותר. הכתיבה הנפוצה ביותר בימינו היא הכתיבה על המחשב. בשבועות הקרובים נבחן אם כתיבה על מחשב כלולה באב המלאכה.

ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:		
רות צפורה בת חנה משה בן רחל נטע בת מלכה עובדיה בן אסתר מלכה ר' יצחק בן בריינדל גיטה חוה ראגלה בת פיילא	טל שאול בן יפה הילל בן תמר שפרה ניר יצחק רפאל בן יפה הילה צפנת בת שרה טובה מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה נעם בן שלומית	ניר רפאל בן רחל ברכה עודד בן חיה רבקה בת שרה בלה ירחמיאל בן זלטה רבקה חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה אריה יצחק בן גאולה מרים
חנה בת אוריה שלמה בן שולמית מאירה בת אסתר שמואל בן ברויה דוד בן רחל אורי לאה בת חיה תמימה		

מיקום מזבח הקטורת והכיוור

מיקום המצווה על בניית מזבח הקטורת

בפרשת תרומה מובא הציווי על בניית המשכן ועל עשיית כלי המשכן, ולאחר מכן בפרשת תצווה מובא הציווי על עשיית בגדי הכהונה והציווי על אופן הכשרת אהרון ובניו בשבעת ימי המילואים, ובסוף פרשת תצווה מובא ציווי על בניית מזבח הקטורת. מזבח הקטורת הוא כלי הנמצא במשכן יחד עם השולחן והמנורה, ולכאורה מתאים היה שהציווי על עשייתו יוזכר עוד בפרשה הקודמת יחד עם הציווי על עשיית השולחן והמנורה, ודנו המפרשים בסיבת האיחור על ציווי עשייתו. וכתב ספורנו¹ (על פי הרמב"ן) שהציווי על מזבח הקטורת מובא בנפרד ומאוחר משום שאר הכלים נועדו להשרות את השכינה של הקב"ה בתוכנו, ואילו מזבח הקטורת מביע את התודה של עם ישראל לדי' על כך שכבר בא והשרה שכינתו בינינו בקרבנות הבקר והערב.

אמנם יש קושי בפירוש זה, שהרי הקטורת היתה מוקטרת עוד לפני העלאת איברי קרבן התמיד על מזבח העולה לריח ניחוח, ונמצא שעדין לא הושלם התפקיד של מזבח העולה. ואם מטרת הקטורת היתה להראות את תודתנו לדי' שקיבל את עבודתנו בקרבנות הבקר והערב, נראה שהיא היתה צריכה להיות מוקטרת אחרי העלאת איברי התמיד על המזבח.

אור החיים הקדוש (שמות כה, ט בסוף) קיבל את דברי רש"י (בפרשו לתנ"ך מלכים א ו, כ) שמזבח הזהב שעשה משה נגנו ולא השתמשו בו מימי שלמה והלאה, וכתב שזו הסיבה שהכתוב מזכיר את המזבח הזה במאוחר ובנפרד משאר הכלים, כדי לרמז לכך. אמנם ממקורות אחרים משמע שמזבח הקטורת שעשה משה לא נגנו, וכבר האריך בכך בתורה שלמה (כרך כג מילואים סימן כט).

משך חכמה (שמות ל, א) תירץ שבשונה משאר הכלים מזבח הקטורת אינו מעכב את העבודה הנעשית בו, ואם הוא נעקר ממקומו מקטירים את הקטורת במקום שבו הוא אמור היה להיות. ומכיוון שהוא אינו מעכב את העבודה הנעשית בו, והעבודה בו היא מצווה לכתחילה בלבד, לכן הוא הוזכר במאוחר ובנפרד משאר הכלים. וראו עוד לקמן בענין זה.

מיקום המצווה על בניית הכיוור

גם הציווי של עשיית הכיוור מוזכר בנפרד ומאוחר לשאר כלי המשכן, והוא מוזכר בפרשת כי תשא אחרי מצוות נתינת מחצית השקל לעבודת אהל מועד. הרמב"ן כתב שם (שמות ל, ט), שהכיוור אינו מעכב, וניתן ליטול ידים ורגלים מכלי שרת אחר שיש במשכן ובמקדש. ובדומה פסק הרמב"ם (הלכות ביאת המקדש ה, י): "מצוה לקדש ממי הכיוור ואם קידש מאחד מכלי השרת הרי זה כשר"². ניתן לומר שהטעם לציווי המאוחר של עשיית הכיוור היא משום שהכלי הזה אינו מעכב את העבודה במשכן, שהרי ניתן ליטול מכלי שרת. אך מאידך מצאנו דעה בירושלמי שדווקא הכיוור הוא הכלי שמעכב את הקרבת הקרבנות, וז"ל הירושלמי (שקלים ד, ב): "השולחן והמנורה והמזבחות והפרוכת מעכבים את הקרבנות דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים אין לך מעכב את הקרבן אלא הכיוור והכן בלבד". ובכל אופן, לפי שיטת חכמים שבבבלייתא הזו שהכיוור הוא כה חשוב, צריך להבין מדוע הוא הוזכר רק באחרונה, ולא מלכתחילה יחד עם שאר כלי המשכן.

ונראה לומר הסבר אחר לציווי המאוחר של עשיית מזבח הקטורת ושל עשיית הכיוור, והוא קשור להבנה מדוע יש דברים שנבראו דווקא בערב שבת בין השמשות, וכדלקמן.

עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות

במסכת אבות (ה, ו) מובא: "עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן פי הארץ ופי הבאר ופי האתון והקשת...". והמפרשים ביארו באופנים שונים מדוע נבראו דברים אלו דווקא בין השמשות, כלומר בין סיום היום הששי לבריאת העולם לבין תחילת יום השבת. ובספר תולדות יעקב יוסף (ויקרא, שמיני ד"ה ומעתה אתי שפיר) ביאר שדברים אלו נבראו לאחר שהאדם חטא. ניתן להרחיב את היסוד שהתבאר בדבריו, ולומר שלאחר חטא אדם הראשון החליט ד' להכניס בבריאה שינויים שיעוררו את האנשים לתשובה. 'פי הארץ' עוררה את האנשים לתשובה, וכפי שמסופר שלאחר שנפתחה 'פי הארץ' התעוררו בני קורח לתשובה ולכן הם לא מתו. ובדומה 'פי הבאר' עוררה את האנשים לתשובה בראותם כיצד ד' דואג לצרכיהם ומספק להם מים באופן ניסי במדבר, וכן שאר הדברים המנויים שם.

עיקרון זה יכול להסביר מדוע מזבח הקטורת וכן הכיוור הוזכרו בנפרד ובמאוחר לשאר הכלים, וזאת משום שניכר שכביכול הוכנסו בהם שינויים שנועדו לעורר את האנשים לתשובה, וכדלקמן.

המיקום העקרוני של מזבח הקטורת

כאשר מתואר מזבח הקטורת שבנה שלמה בבית המקדש, הוא מתואר בתור מזבח ששייך לדביר שהוא קודש הקדשים ששם נמצא הארון (מלכים א ו, כב): "וַיָּאֶת כָּל הַבַּיִת צִפָּה זָהָב עַד תֵּם כָּל הַבַּיִת וְכָל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לְדַבֵּיר צִפָּה זָהָב". ברור שם מתוך התיאור הקודם שהמזבח הזה נמצא מחוץ לדביר, אך מתייחסים אליו כאלו הוא שייך באופן עקרוני לקודש הקדשים (דביר) ששם הארון. גם התורה מרמזת כאלו המזבח הזה נמצא באופן עקרוני בקודש הקדשים, כמו בכתוב (שמות מ, ה): "וַיִּנְתְּנָה אֶת מִזְבֵּחַ הַזָּהָב לְקִטְוֹת לְפָנֵי אֲרוֹן הָעֵדֻת". וצריך להבין מדוע מזבח הקטורת שנמצא מחוץ לקודש הקדשים מתואר כאילו הוא שייך לקדש הקדשים. הסבר אפשרי לכך ניתן לדלות מתוך דברי תרגום יונתן (שמות מ, ה) שכתב שמזבח הקטורת הוא כנגד החכמים שעוסקים בתורה וריחם נודף כמו קטורת הסמים.

מסתבר שחידושי ההלכות שמחדשים חכמי ישראל בתורה עולים לריח ניחוח ונחשבים כמו קטורת. כידוע, ספר התורה שכתב משה נמצא יחד עם לוחות הברית בקודש הקדשים, ומתבקש לכאורה שמקום העלאת הקטורת (שמסמלת את עמל התורה של חכמי ישראל) יהיה בפנים בקודש הקדשים בסמוך לתורה. ואכן שם מעלה הכהן הגדול קטורת פעם בשנה ביום הכיפורים. אמנם החיבור שבין ההלכות שמחדשים חכמי ישראל בתורה לבין התורה, הוא חיבור גבוה מאוד והוא מתואר במילים "דבר ד' - זו הלכה" (שבת דף קלח, ב). ולכאורה, הם כעין יוצרים יושבי נטעים עם המלך במלאכתו (ראו דברי הימים א ד, כג). אך חיבור שכזה עלול להביא לידי גאווה מחטיאה, וכפי שמצאנו בחטא נדב ואביהו "שהורו הלכה בפני משה רבן" (עירובין דף סג, א). ולכן מזבח הקטורת שמקומו הטבעי הוא בסמוך לתורה שבקודש הקדשים הוצא משם, והוא נמצא בהיכל. הוצאה זו קשורה

לתיקונים שנעשו בעולם בערב שבת בין השמשות בעקבות חטא אדם הראשון, תיקונים שנועדו לרמוז לאפשרות הכישלון בחטא ולאפשרות התשובה. ואף כאן, בורא עולם נתן רמז לחכמים שעוסקים בתורה, שלא ייכשלו בגאווה, ולכן מזבח הקטורת הוצא ממקומו הטבעי. וכדי לרמז לשינויים שנעשו בכיכול בשלב התכנון האחרון הוזכרה מצוות עשיית מזבח הקטורת במאחר למצוות עשיית שאר הכלים שנמצאים בתוך ההיכל. יסוד דומה יכול להסביר גם האיחור בהזכרת הציווי של עשיית הכיור, וכדלקמן.

המיקום העקרוני של הכיור

המקום שבו נצטוו להציב את הכיור נראה תמוה. בכל בתי הכנסיות הכיור שמיועד לנטילת ידיים נמצא לפני הכניסה לבית הכנסת, או בתוך בית הכנסת מאחור כך שמי שצויד לתוך בית הכנסת נכנס לאחור שכבר נטל את ידיו. אך במשכן מקומו של הכיור הוא בין המזבח לבין פתח אוהל מועד. ומי שבא לעבוד במזבח, צריך לעבור את המזבח וליטול את ידיו ורגליו מן הכיור, ואז לחזור לאחור אל המזבח, והדבר תמוה מאוד. לבדך מכך, האזור שמעבר למזבח ("מן המזבח ולפניו") הוא אזור קדוש במיוחד, ומי שנכנס לשם כשהוא מגודל שיער או שתוי יין נענש (רמב"ם ב"מקדש א, טו), ואע"פ כן הכהן נכנס לשם לפני שרץ ידיו ורגליו ודווקא שם הוא רוחץ אותם, והדבר תמוה. ונראה שיש להבינו לאור המובא בתרגום יונתן, וכדלקמן.

בתרגום יונתן (שמות מ, ז) מובא שהכיור הוא כנגד בעלי התשובה שחוזרים בתשובה ומשליכים את העקמומית שלהם. יסוד זה יכול להסביר את המיקום התמוה. בעלי תשובה עלולים לחשוש שהם מטונפים בבוץ רוחני ('עקמומית') שקשה להם להתנקות ממנו, והדבר עלול לגרום להם להתעכב מלחזור בתשובה. וכדי לקרב אותם ולהקל עליהם לחזור בתשובה, רמז להם הקב"ה שקודם ייכנסו אל הקודש ויתקרבו אליו, ורק לאחר מכן יתנקו מהבוץ הרוחני שלהם. ורמז זה ניתן באמצעות מיקום הכיור לאחור המזבח. כלומר, קודם כל תבוא ותיכנס אל המקום הקדוש ואפילו תעבור את המזבח ולאחר מכן תיטהר ותרחץ בניקיון את כפיך, ותחזור אל המזבח.

כאמור, המקום הטבעי של הכיור הוא מחוץ לחצר המשכן, כדי שמי שייכנס למקום קדוש ייכנס לאחור שרץ בניקיון את כפיו (ואת רגליו). אולם השינוי במיקום קשור לתיקונים שנעשו בעולם בערב שבת בין השמשות בעקבות חטא אדם הראשון, תיקונים שנועדו לרמז לאפשרות החטא ולאפשרות התשובה. ואף כאן, בורא עולם רומז לבעלי התשובה שלא תהיה להם ענווה פסולה, ולא יחששו מלהיכנס אל המקום הקדוש, ולכן מקום הכיור הוצא ממקומו הטבעי, והוכנס לחצר המשכן, והוא נמצא אפילו מעבר למזבח. וכדי לרמז לשינויים שנעשו בכיכול בשלב התכנון האחרון הוזכרה מצוות עשיית הכיור במאחר למצוות עשיית שאר הכלים.

ונמצא שהן מזבח הקטורת והן הכיור נמצאים במקום שאינו ראוי להם מלכתחילה, מזבח הקטורת נמצא במקום מרוחק מהמקום הטבעי שלו כדי לרמז לגאווה פסולה שהחכמים העוסקים בתורה עלולים להיכשל בה. ואילו הכיור נמצא במקום קרוב יותר מהמקום הטבעי שלו כדי ללמדנו שלא להיכשל בענווה פסולה, ולרמז לבעלי התשובה שהקב"ה רוצה שיתקרבו אליו גם במצב שבו הם נמצאים כעת ורק לאחר מכן יתנקו מהעקמומית שלהם. וכדי לרמז לשינויים אלו הוזכר הציווי על עשיית הכלים האלו במאחר לשאר כלי המשכן. ובדומה לעשרת הדברים שנבראו בערב שבת בין השמשות, והם תיקונים שהוכנסו לעולם לאחר מציאת החטא של אדם הראשון.

¹ "אבל היה ענין זה המזבח לכבד את האל יתברך אחרי בואו לקבל ברצון עבודת עמו בקרבנות הבקר והערב" (ספורנו).
² לדעת הרמב"ם זו מצווה לכתחילה אך אינה מעכבת. ובהלכות עבודת יום הכיפורים (ב,ה) פסק הרמב"ם "בכל יום כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מן הכיור כשאר הכהנים, והיום מקדש מקיתון של זהב משום כבודו". וביאר שם הזכור לאברהם, שביום הכפורים היה הכהן הגדול מקדש ידיו ורגליו מקיתון של זהב בבית החליפות לאחר שטבל שם, אך המים שבאותו קיתון מולאו מתוך הכיור, וכך קיים הכהן הגדול גם את המצווה "לקדש ממי הכיור". ובדומה ביאר בפן אחד בעלי תמר (יומא פ"ד ה"ה). ומתבקש שכך צריך להסביר גם כוונת רש"י שכתב (ויקרא טז, ד) שכל קידושי ידיים ורגלים של כהן הגדול ביום הכפורים היו מן הכיור, ולא בא רש"י לחלוק על כך שהכהן הגדול קידש ידיו ורגליו מקיתון של זהב, אלא כוונתו שהמים לקיתון של זהב מולאו ממי הכיור.

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלביע סיון תשע"ט	לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג	לע"נ גב' לורין הופמן ז"ל	לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלביע ז' בתשרי תשע"ה	לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלביע כ"ד בחשוון תשע"ח
---	---	--	--	---

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הייך

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה" הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פיסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"י)

London, England

לונדון, אנגליה
אלול תש"פ

צביעת שיער לגבר

שאלה

בשלחן ערוך או"ח שמ, א מבואר שהמלקט שערות לבנות מתוך שחורות עובר על: "לא ילבש". עוד מבואר בשלחן ערוך יו"ד קפב, ו שאסור לאיש לצבוע את השערות הלבנות.

האם האיסור של צביעת השערות הלבנות שייך עדיין היום, שאנשים רגילים לצבוע את שערותיהם? האם הרגילות של גויים בסביבתנו בחוץ לארץ לעשות כן יכולה להשפיע גם על יהודים הדרים שם? עוד חשוב לצרף שהשואל הוא צעיר יחסית וסובל מעוגמת נפש גדולה בגלל ריבוי השערות הלבנות. אף על פי כן לא מדובר באיש שנראה מוזר בגלל השערות הלבנות (וכגון השאלה לגבי הרב שהיה לו זקן חצוי לבן וחציו שחור) אלא רק ענין של צער נפשי.

תשובה

צביעת שיער בידי גבר אסורה¹, אבל רק כשנעשית לשם ייפוי; היא מותרת כשנעשית לשם תועלת מעשית, כדי למנוע בושה ועוגמת נפש², או לצורך פרנסה³. כמו כן, יש להתיר צביעת שיער לגברים כשזו הרגילות המקובלת⁴, בין אם אצל יהודים ובין אם אצל גויים⁵.

¹ כמו שכתוב בפסוק (דברים כב, ה): "לא יקנה קלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה פי תועבת ה' א-ל-ל'היך כל עשה אלה". וכתב הרמב"ם (הלכות עבודה זרה יב, י): "לא תעדה אשה עדי האיש, כגון שתשים בראשה מצנפת או כובע או תלבש שריון וכיוצא בו, או שתגלח ראשה כאיש. ולא יעדה איש עדי אשה, כגון שילבש בגדי צבעונין וחלי זהב במקום שאין לובשין אותן הכלים ואין משימים אותו החלי אלא נשים, הכל כמנהג המדינה. איש שעדה עדי אשה ואשה שעדתה עדי איש, לוקין. המלקט שערות לבנות מתוך השחורות מראשו או מזקנו, משילקט שיערה אחת לוקה מפני שעדה עדי אשה. וכן אם צבע שיערו שחור, משיצבע שיער לבנה אחת לוקה". ובשלחן ערוך (יו"ד קפב, ו) פסק: "אסור (לאיש) ללקט אפילו שער אחד לבן מתוך השחורות, משום לא ילבש גבר (דברים כב, ה). וכן אסור לאיש לצבוע (שערות לבנות שיהיו) (ב"י) שחורות, אפילו שיערה אחת".

² כתוב בשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן מא סעיף לג): "הסיכום היוצא מכל האמור לעיל, שלכל השיטות יש להתיר ציבוע השערות אם אינו מתכוין ליפוי כי אם לתועלת מעשית... שלהרחיק צער או את הביוש או להזהר מנוזק או מפני הצינה, מותר ללבוש בגדי אשה או להסיר שער בית השחי וכן מותר להסתכל במראה. וה"ה דמותר לצבוע שיערו במקום שגורם לו הלבן הפסד או ביוש. שהיסוד של האיסור ומהותו הוא להתקטט בתכשיטי אשה, וכל שאינו עושה לתכשיט – אין כאן איסור".

³ ובשו"ת מנחת שלמה (חלק ב סימן פו אות ג) כתב: "הנני משיב לו בקיצור את אשר נלענ"ד, דכהאי גוונא דלא קעביד משום יפוי אלא משום צער, וכגון שחוטמו משונה מאוד משל כל אדם והוא מתבייש בו, אפשר להקל... ומטעם זה גם נוהגים להקל לצבוע או ללקט לבנות מתוך שחורות למי שהוא צעיר, ובכהאי גוונא שלפי הגיל שלו הוא כעין מום, וכוונתו רק להסיר ממנו את המום ולהיות ככל אדם, ואין זה דומה לתיקוני נשים".

⁴ כמו שכתב השרידי אש (שם סעיף כא): "אם הוא צובע שיערו מפני הבושה, או כדי למצוא מינוי בתור פקיד או לשם תועלת אחרת, לא נמצא לאחד מן הראשונים שאסור דבר זה". עוד כתב שם (סעיף לד): "ואחר שערכת תשובתי זו, בא לידי ספר שו"ת לבוש מרדכי למרח הגרמ"מ עפשטיין, וראיתי כי גם מו"ר הגאון ז"ל נשאל על פקיד שהוצרך לצבוע שיערו כדי שימנוהו לפקיד, והוא התיר בלא פקפוק. ושמחתי מאוד, שכוונתי לדעת מו"ר הגאון הגדול ז"ל. ואם כי מו"ר לא הביא כל המקורות שהשתמשתי בהם, מכל מקום כוון בגאוניות שכלו לכל הדברים שהעליתי עפ"י המקורות של ראשונים ואחרונים". וכן בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ב סימן סא): "אם כוונת צביעתו הוא לא ליפוי, אלא כדי שיקבלוהו למשרה, באופן שאין איסור אונאה כגון שידוע שיעשה המלאכה כצעיר, מסתבר שיש להתיר. כמו בלבוש מפני החמה והצנה שהתיר הב"ח כדהביאו הט"ז סק"ד והש"ך סק"ז והסכימו לזה, כיון שהוא רק דבר אחד ולא מתדמה בזה לאשה. אחרי כתיב זה נודמן לי לראות ספר המאור להגרא"מ פרייל שמדבר בזה, וכן תשובה מהגאון ר' משה מרדכי עפשטיין הר"מ דסלאבאדקא, והעלו ג"כ להתיר לצבוע בשביל השגת משרה כשליכא איסור אונאה".

⁵ שלחן ערוך רמ"א יו"ד קפב, א; ש"ך שם ס"ק ב; שו"ת שרידי אש חלק ב סימן מא סעיף כא.

⁶ כמו שכתב הפרישה (יו"ד קפב, ה): "אבל במקום שמעבירין השער האנשים. נראה דרצה לומר אנשים גוים, דכיון דנהוג נהוג ולמדינת מנהג הגוים. גם יש לומר דעל ישראל קאמר, דהיכי דנהגו כן כולם יחד אין מוחין בידם". הביאו ר' עקיבא איגר, שם, א; דרכי תשובה שם, ג.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינובitch

יועצים מדעיים:
הרב פרוי אברהם שטינברג
הרב פרוי דרוו פיקסלר
הרב פרוי נתן קלר

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org